

V dani poslikavi se likovno uveljavita dva delavniška koncepta, pri čemer v ospredje stopa drugačno razpoloženje ter nove spodbude, ki so v delavnico Janeza Akvile zašle z njegovim prvim sodelavcem, Mojstrom martjanskih apostolov. Zanj je značilna bolj groba, v likovnem načinu ekspresivnejša risba. Pri slikanju na presni omet (*al fresco*), ob vrezanih konturah ter vtisnjenih šablonskih vzorcih, pa so figure dodatno obdelane s pastoznimi, mestoma lazurnimi nanosi. V pristopu se torej oddaljuje od Janeza Akvile in gotskega prostorsko-plastičnega sloga.

V slogovnem izrazu se slutljivo približa idiomu iztekajočega se 14. stoletja, t. i. mehkeemu oz. internacionalnemu gotskemu stilu. Zgledi v delih anonimnega Mojstra trebonskega oltarja (Praga, Narodna galerija, ok. 1385-90) in iluminacijah v veliki Bibliji kralja Vencelja/Vaclava IV. se tako v delu Mojstra martjanskih apostolov osmislijo v kakovostni slikarski refleksiji.

Poleg gotske arhitekture in stenskega slikarstva župnijsko cerkev v Martjancih zaznamuje tudi v poznejših stoletjih burna in bogata preteklost. Vizitacije popisujejo glavni oltar iz 1529 z Martinovo podobo, stranska dva, oblikovana v poznogotski maniri, pa sta bila postavljena na kamnitih menzah.

Obdobje 16. in 17. stoletja je močno zaznamovala reformacija, razmerja pa poleg ‚martjanske pogodbe‘ iz 1. januarja 1643, ki v prekmurščini ureja najem vinogradov, imenitno zaznamuje literarno-zgodovinsko dragocena ‚martjanska pesmarica‘, zbirka pesmi, zapisanih med 16. in 18. stoletjem v kajkavščini. O burnih reformacijskih časih je v spor med luterane in kalvince, s pismom 29. junija

1652, odločno posegel turški aga iz Velike Kaniže (Nagykanizsa). Po letu 1673, ko je cerkev postala katoliška, so v skladu s protireformacijskimi liturgičnimi zahtevami ladjo obokali (1702), v dobi poznega baroka pa je dobila še kakovostno opremo: stranska oltarja sta domala do srede 20. stoletja bila postavljena v čast sv. Janezu Nepomuku, praškemu kanoniku, varuhu mostov in pred poplavi, ter drugi kardinalu Karlu Boromejskemu, ki časti Križanega, zavetniku pred kužnimi boleznimi. Sta delo radgonskega slikarja Jožefa Digla iz 1749 in 1750. Zgovorno je, kako so se v Martjancih vseskozi v skrbi za umetnostno opravo, kot vemo pa tudi po drugih prekmurških krajih, radi obračali na radgonske, štajerske mojstre. Na steni za nekdanjim severnim stranskim oltarjem lahko še danes beremo, da ga je leta 1791 prenovil Janez (Johannes) Klein, ki je bil, tako kot Janez Akvila in Jožef Digl, doma iz Radgone.

Spomeniški značaj cerkve v 20. stoletju bogati delež arhitekta Jožeta Plečnika. Leta 1925 je izvrstno oblikoval glavni oltar z monumentalnim marmornim kipom sv. Martina, ki skupaj z dodano opremo in Samassovimi svečniki imenitno sobiva z gotsko arhitekturo in stenskiimi slikarijami. Iz časa pred 2. svetovno vojno je vredno izpostaviti še poseg arhitekta Mušiča, saj je z učinkovitim prezračevalnim sistemom glinenih cevi poskrbel, da vlaga ne ogroža dragocenih stenskih slikarij. Po opremi arh. Jožeta Valentinčiča in Mariji z detetom Jožeta Lapuha je cerkev v 2. polovici 20. stoletja doživela še nekaj manj posrečenih sprememb. Ne oziraje se na premene stoletij in okuse, je Martinova cerkev mogočni spomenik: ohranja izvirno umetnostno istovetnost minulih stoletij in kot takšna ostaja neminljivi porok pristinosti duha.

Janez Balažič

TIC Moravske Toplice, Kranjčeva 3, SI-9226 Moravske Toplice, T: +386(0)2 538 15 20, F: +386(0)2 538 15 22, E: tic.moravci@siol.net, I: www.moravske-toplice.com
Delovni čas: PON–PET: 8.00–18.00 (v poletnem času: 8.00–20.00), SOB: 7.00–15.00, NED in prazniki: 8.00–14.00

Založnik TIC Moravske Toplice • zanj Matejka Pajalič, v. d. direktorice TIC M. Toplice • besedilo dr. Janez Balažič • lektura Jože Vugrinec • fotografije Marjan Smerke, dr. Janez Balažič, dr. Damjan Prelovšek • oblikovanje Sandi Červek • grafična priprava in tisk Atelje za črko in sliko • naklada 10.000 izvodov • september 2011

Projekt so finančno omogočili: Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, TIC Moravske Toplice, Občina Moravske Toplice

Župnijska cerkev v Martjancih

Davno nazaj, že 1365/66, se Martjanci in župnija zapisujejo po imenu zavetnika sv. Martina – *Scentmartun in dystrictu Sancti Martini*. Iz Savarie, današnjega Sombathelya, izvirajoč legionar je po čudežu v daljni Galiji, ko je delil bogat plašč z beračem, kakor ga kaže imenitna podoba v pritličnem pasu v Martjancih, postal škof v Toursu in njemu v čast so 1392 na lepem in najvišjem mestu ob poti skozi vas postavili cerkev, v času župnika Erazma, kakor sporoča napis na južnem ostenju prezbitarija: »... *Item Anno M° CCCLXXXII Edificata fuit ista ecclesia et c(etera) v(idelicet) t(em) p(or)e plebani Erasmi*«.

Od daleč se vidi visok zvonik, čigar gotsko oblikovan vhod in pročelje v treh nadstropjih predirajo v prehtan ritem užete ozke line; preklado četrte krasi slepo krogovičje, tik pod streho pa štiri, deloma gotška biforna, kamnoseško obdelana okna. Zvonik in do leta 1702 ravno krito ladjo zunaj opirajo kamniti, pravokotno na ogale postavljeni oporniki. Prostor za vernike je

dostopen še z južne strani, od koder ga je osvetljevalo troje gotških oken. Skladno z gotskimi proporci so na vzhodu sočasno zgradili ožji, enopolen ter petosminsko sklenjen prezbitarij z zakristijo na severni strani. Ogale svetišča ravno tako opirajo iz peščenjaka izklesani in večkrat stopnjevani oporniki. V kornem sklepu izstopa s krogovičjem ozaljšano biforno okno, ki so ga z drugimi vred vsaj do konca 17. stoletja zastekljevale barvne podobe apostolov (vitraži). Notranjost prezbitarija členijo kamnite stenske sedilije, portal zakristije ter stenski tabernakelj. Stavbni členi, obok z rebri klina-stega profila z obojestranskim žlebom, sklepniki in konzole se zapisujejo neki regionalni stavbarnici, ki z uresničitvijo v Martjancih predstavlja vrh 'skupine prekmurskih gotških arhitektur'. V duhu t. i. 'parlerijanskih' mask izoblikovane listne konzole so blizu tistim v empori ptujske proštije cerkve, pričajo pa o odmevih dunajskega stavbarstva.

Martjanskemu svetišču podarjajo nadregionalni pomen predvsem stenske slikarije. V zadnjem desetletju 14. stoletja, kakor sporoča napis: ☉ *p(er) man(us) Johannis Aquile de Rakespurga oriund(us)...*

(*depicta/ornata* ?), jo je lastnoročno poslikal iz Radgone/Radkersburga izvirajoči Janez Akvila. V ladji in zlasti v prezbitariju je poslikava uglasena s predstavo v srednjem veku žive ideje nebeškega Jeruzalema, ki se od plemiško vzvišenega in posvetnega obrača k preprostem verniku in ga s prikritimi podmenami nagovarja k darovanju ter krščanski dobrotljivosti. Na severni steni spodaj se vrstijo prizori sv. Martina, ki z beračem deli plašč, angela Mihaela s tehtnico (*,psihostasija'*), v karitativni vlogi pa so naslikane sv. Doroteja, sv. Helena, sv. Barbara, sv. Margjeta, sv. Apolonija, sv. Hedvika ter sv. Elizabeta Ogrska. Nad Trpečim Kristusom v sarkofagu (*,imago pietatis'*) se v globljem euharističnem pomenu vije vinska trta. Južno steno zaseda čudež sv. Martina, ki obuja mrtve viteze, z napisnim trakom: *In nomine domini ihesu surgite et credite*, torej: V imenu gospoda Jezusa vstanite in upajte! Slednji prizor je posvečen smrti sv. Martina.

Osrednji pas na severni steni začena župnik Erazem, ki v napisnem traku kliče *Deus esto propicius michi peccatori* – Bog bodi milostljiv

meni grešniku!, v tej gorečni pobožnosti pa ga simbolično podpira patron sv. Erazem na drugi strani! Ob apostolih na obeh stenah sta v ostenjih sklepa v svojski karitativni zavzetosti upodobljena še sv. Martin in sv. Nikolaj. Za pasijonsko simboliko se v ostenjih oken poleg vinske trte zgovorno vzpostavljata motiva akantovega listja in rož (vrtnice) z Veronikinim prtom v vrhu. Nad jugozahodnim oknom se je ohranil evropsko pomemben (avto)portret slikarja Janeza Akvile, s slikarskim cehovskim grbom in priprošnjim trakom v rokah: *Omnes s(ancti) orate pro me Johanne Aquila pictore*, torej: Vsi svetniki, molite za me, Janeza Akvilo, slikarja. V zaključku sten so preroki, v občnih poljih simboli štirih evangelistov, Kristus vladar v mandorli ter angeli s teksti hvalnic. Na notranji slavoločni steni je Jurijev boj z zmajem ter Pavel puščavnik z levoma. V ladji so se ohranili prizori le na severni steni: papež z donatorjem (sv. Ambrož?), sv. Katarina, Ana Samotretja ter Krst v Jordanu, na slavoločni steni pa sv. Nikolaj z donatorjem Nikolajem Szengrótijem ter Marija Zavetnica s plaščem.

